

680

L'ullastre

(ALDC, V, 986. L'ullastre)

L'ullastre (*Olea europaea* var. *sylvestris*) és una olivera silvestre, pròpia de les màquies mediterrànies de terres càlides; deriva del llat. OLEASTRUM, compost de OLĒUM ‘oli’ i el suf. -ASTER, que indicava una qualitat aproximativa (*surdaster* ‘una mica sord’) i que després va adquirir un valor pejoratiu (POETASTER ‘poetastre’), com en *ullastre*, aplicat a l’olivera borda que només fa olivó; notem l’evolució popular del grup -LJ- (< -LE-), enfront del tractament culte o retardat que ha sofert *oli*. Documentat des del s. XIII, presenta la var. ioditzada *uiastre* 73, 75, 77-84, que, en grau zero, esdevé *uastre* 70-72, 74, 76, i la pronúncia diftongada *aullastre* 1, 2 (veg. mapa 585); el mateix sufix apareix en *olivastre* 162, 164, 166, de formació romànica a partir de *oliva*, i en *jolivastró* 172, amb el suf. dim. -ó (< -ONE) i una probable atracció de *jove*.

En època romànica s’han format unitats sintagmàtiques amb el nucli *oliver*, *olivera* o *oliu* seguit d’un determinant, que pot ser:

1) *bord*, *borda* (< llat. vg. BŪRDUS ‘mul; híbrid de cavall i somera’) i der.: *oliu bord* 6, *oliver bord*, *auliver bord* 110, 111, 113, 114, 119, 122, 123, 128 (*bord* 48, 65, 91, 97, 121, 127, 156 o *bord d’olivera* 156), *auliver bordissenc* 117, der. de *bordis* (-ís < -ICIU o -ITIU, com en *blavís*) més el suf. -enc, aquest present en *auliver bordenc*

120; *olivera borda*, *aulivera*

borda 23, 66, 143, 145,

183 (*borda* 64, 68,

115, 126, 140),

olivera bordissa 137 o *olivera bordi*[θ]a 132, 134; també són der. de *bord*, *bordall* 175 i *bordaia* 61;

2) ‘silvestre’: *oliu salvatge* 13 (< SĪLVATĪCU), *olivera silvestre* 169, 171, 186, pres del llat. SILVESTRIS (s. XVII);

3) ‘verd’: *auliver verdiell* 117, der. de *verd*, potser del llat. vg. *VIRIDICĒLLU;

4) *mascle*: *aulivera mascle* 16 o, simplement, *mascle* 185;

5) altres: *olivera del cuquello* 179, referit al cucut que se sol menjar els olivons (*cuquello*, d’origen onomatopèic, imitador del cant d’aquest ocell, amb el suf. -ell(o), potser format a partir del femení *cuquella* [s. XV]); *olivera de mata d’ullastre* 160 (*mata* ‘planta baixa llenyosa, de tronc curt, que treu branques prop de terra’, d’origen possiblement preromà), semblant a *rabassó d’olivera* 176, augmentatiu de *rabassa*, der. del llat. vg. RAPA (llat. cl. RAPUM ‘nap rodó’). Altres mots: *oliveró* 182, 184, der. de *oliver* o *olivera* amb el suf. -ó (< -ONE), de caràcter pejoratiu; *revell* 67, 69, 76 o *revell d’uastre* 70, der. de REBELLE, postverbal de *rebello* ‘rebel·lar-se’, que designa pròpiament l’ullastre petit, de rama atapeïda i fulles aspres (“brosta poc perquè està a un mal lloc i xupa poc” 76); *embutx* 187 és una adulteració del murcià *acembuche* (< cast. *acebuche* < àr. andalusí ZABBÚJ) i *cimbòria* 190, potser d’una var. dial. cast. *zambulla*.

Des d’una perspectiva geolingüística, *ullastre* es troba en val., ross., bal., alg. i una mica en cat. central, ço que és indicatiu d’una extensió general en la llengua antiga, substituït després per *oliver bord* (o *bord*) i *olivera borda* (o *borda*).

Són mots normatius *ullastre*, des del DOrt, 1917; *olivera borda*, *bordis* i *verdiell* “varietat d’olivera”, des del DG_I, 1932; *verdiella* “varietat d’olivera”, des del DIEC_I, 1995.

